

EGY EMBER, AKINEK NINCSENEK TULAJDONSÁGAI

(Részlet)

ROBERT MUSIL

BEVEZETÉSFELE

1.

Amiből semmi figyelemreméltó nem derül ki.

Az atlanti térségben minimumot jelzett a barométer; ez a minimum kelet felé húzódott, egy Oroszország feletti maximum irányába, és semmi hajlandóságot sem mutatott arra, hogy előle északra kitérjen. Az izotermák és izoterek kifogástalanul teljesítették kötelességüket. A levegő hőmérséklete teljesen szabályszerű volt mind az évi középhőmérséklethez, mind a leghidegebb és legmelegebb hónap hőmérsékletéhez vagy akár a havi aperiodikus hőmérséklet-ingadozáshoz viszonyítva is. A nap és a hold kelte és nyugta, a hold, a Vénusz, a Szaturnusz-gyűrű s más fontosabb jelenségek fényváltozásai is tökéletesen megfeleltek az asztronómiai évkönyvek jóslatainak. A vízgőz a légkörben elérte a lehető legnagyobb feszültséget, s a levegő páratartalma csekély volt. Más szóval, kissé divatjamúlt, de találó kifejezéssel élve: szép augusztusi nap volt 1913-ban.

Szűk utcák mélyéből autók hajtottak ki terek verőfényes tükreire. A gyalogjárók szürke tömege felhősávként gomolygott. Ahol a sebesség nagyobb irama átszelte lanyhább igyekvésüket, egybetorlódtak, hogy aztán az egész megint szaporábban csörgedezzen tova, s némi ingadozás után visszanyerje érverése egyenletességét. Hangok százai fonódtak egybe zajkábellé, egy-egy hegyesen előreszökkent belőle, metsző élek futottak a mentén, majd kiszáradva visszasimultak bele; tiszta hangok forgácsai váltak le róla, s szálltak tova. Sokévi távollét után csukott szemmel is fölismerte valaki erről a zajról, hogy Bécsben, a császári birodalom fővárosában tartózkodik, pedig ez a lárma bajosan lett volna a maga különlegességében leírható. A városokat éppúgy meg lehet ismerni a járásukról, mint az embereket. S nyitott szemmel is könnyebb őket felismerni a mozgás hullámzásából, mint valamely ismerős részletről. S ha csupán képzelet is az ember, hogy képes rá? számít ez valamit? Népvándorláskori csökevény az a fontoskodás, hogy mindenáron egész pontosan meg akarjuk határozni hol vagyunk; akkor természetesen létfontosságú volt, hogy megjegyzzék jól a legezőket. Ideje lenne tisztázni végre, mi a magyarázata annak, hogy a

vörös orról egyszerűen csak annyit állapítunk meg, hogy „vörös”; eszünkbe se jut firtatni, milyen árnyalatú vörös, mikor pedig ezt a hullámhosszak segítségével mikromilliméter pontossággal ki lehetne fejezni; ezzel szemben olyan hasonlíthatatlanul bonyolultabb jelenség esetében, mint egy város, ahol az ember éppen tartózkodik, mindenáron tudni akarjuk pontosan, melyik is az. Ez eltereli a figyelmet arról, ami fontosabb ennél.

Ne tulajdonítsunk hát különösebb fontosságot annak, hogy hívják ezt a várost. Mint minden nagyváros, rendellenességek szövedéke; csupa változás, előzés, lépés nem tartás; dolgok, körülmények ütközése, s közben a csend feneketlen hézagai, sima pályák és töretlen utak, hatalmas ritmikus lüktetés, és ugyanakkor ritmusok örök elhangolása és eltolódása, olyan, mint valami párolóedény, házak, törvények, rendeletek, történelmi hagyományok tartós anyagából készült foglalatában. Természetesen annak a két embernek, aki a széles forgalmas utcán épp most fölfelé halad, egyáltalán nem ez a benyomása az egészről. Szemmel láthatóan kiváltságos társadalmi réteghez tartoznak, erre vall öltözetük, viselkedésük, társalgásuk hangneme, s a fehérműiken nyomatékosan feltüntetett névkezdőbetűjük egyaránt, csakúgy, mint a hasonlóképpen nem kifelé, hanem befelé, tudatuk finom alsófehérműiün viselt meggyőződésük, hogy maguk helyén vannak-e egy székesfővárosban. Tegyük fel, hogy Arnheim és Ermelinda Tuzzi lennének, ami persze tévedésnek bizonyulna, minthogy Tuzziné önagsága ez idő tájt, augusztus hónapban, férje társaságában Bad Aussee-ben időzik, dr. Arnheim pedig Konstantinápolyban, így azután azelőtt a rejtély előtt áll az ember, hogy kik lehetnek. Aki élénk társasági életet él, sokszor találkozik szembe ilyen rejtéllyel az utcákon. Ezek a rejtélyek azután figyelemreméltó módon azáltal oldódnak meg, hogy megfeledeznek róluk, ha a következő ötven lépésen belül nem képes rájönni, hol is látta kettejüket. — Most hirtelen megtorpantak, mert közvetlenül előttük csoportosulás támadt. Egy másodperccel előbb valami keresztezve vágódott ki a sorból, megfordult, oldalt csúszott, mint ahogy most már látni, egy hirtelen fékező súlyos teherautó, egyik kerekével a járdaszegélybe akadva. A járókelők egy másodperc alatt körülrajzolták a középütt szabadon hagyott tenyérnyi foltot, mint méhek a kaptárnyílást. Ott állt már a kocsiról leszállt vezető, szürkén, mint a csomagolópapír, és hadonászva magyarázta, hogyan történt a baleset. Az odafutók tekintete először rátapadt, majd óvatosan siklott le a nyílás mélyébe, ahol a járdaszegélyre szegezve halotti mozdulatlanságban feküdt egy férfi. A körülállók egyhangú véleménye szerint szerencsétlenségét saját gondatlansága okozta. Egy-más után felváltva térdeltek le mellé, hogy kezdjenek vele valamit: kigombolták a kabátját, majd megint összecsuhták, megpróbálták fölültetni, majd újra lefektették, tulajdonképpen nem akartak egyebet, mint kitölteni az időt, míg megérkezik a szakképzett hivatalos segítség, megjönnek a mentők. A hölgy és kísérője is odament, s átnézve a meghajló hátak és fejek fölött, szemlélték az ott fekvőt. Azután visszahúzódtak — s tétováztak egy ideig. A hölgy némi rosszullétet érzett gyomorszáj szívéregében, amit részvétnek is lehetett minősíteni; meghatározhatatlan bénító érzés volt. Az úriember rövid hallgatás után

megjegyezte: „Ezeknek a nálunk használatos nehéz teherautóknak nagyon nagy a féktávolságuk.” A hölgyet ez kissé megnyugtatta, s hálás tekintettel mondott érte köszönetet. Hallotta már párszor ezt a kifejezést, féktávolság. Nem értette teljesen, s nem is óhajtott tisztában lenni vele, hogy mi is az. Beírta azzal, hogy úgy, ahogyan rendeződik vele ez a szörnyű eset, műszaki problémává válik, s így nem tartozik rá közvetlenül. Már hallatszott is a mentőkocsi sípjának rikoltása, gyors megérkezése bizonyos elégtétellel töltötte el a várakozókat. Mégiscsak csodálatraméltóak ezek a szociális intézmények. Hordágyra emelték a szerencsétlent, és betolták vele a kocsiba. Egyenruhás férfiak szorgoskodtak körülötte, s a jármű belseje, amint a tekintet egy pillanatra elkaphatta, oly tisztának és rendesnek látszott, mint valami kórterem. Majdnem azzal a jogos érzéssel távozhattak, hogy törvénszerű és minden tekintetben szabályos eseménynek lehettek szemtanúi. „Az amerikai statisztikák szerint — jegyezte meg az úriember — ott évente 190 000 személy hal meg autóbaleset következtében, s a sérültek száma eléri a 450 000-et.”

„Azt hiszi, hogy meghalt?” — kérdezte a hölgy, még mindig azzal az indokolatlan meggyőződéssel, hogy valami rendkívüli élményben volt része.

„Remélem, hogy él” — válaszolta az úriember. — „Legalábbis úgy látszott, amikor a kocsiba emelték.”

2.

A tulajdonságok nélküli férfi háza és otthona.

Az utca, amelyben ez a kis baleset történt, egyike volt azoknak a hosszú közlekedési csatornáknak, amelyek a város szívéből indultak szerte minden irányba, s átvonulva a külső területeken, a külvárosokba torkolltak. Ha tovább halad rajta az elegáns pár, olyan látványban lesz része, mely bizonyára megnyeri a tetszését. Elhaladva egy kovácsoltvas kerítés mellett, tizennyolcadik vagy éppen tizenhetedik századból való s jórészt épen maradt kertet láthattak volna, melynek fái között a gondosan nyírt pázsiton kis kastély állott rövid épület-szárnyakkal, amolyan egykoron szerelmi légyottok céljára épült, vagy vadásztanyának szánt kastélyocska. Hogy tüzetesebben leírjuk, bolt-hajtásai a tizenhetedik századból valók voltak, a park és a felső emelet tizennyolcadik századi benyomást keltett, a homlokzatot a tizenkilencedik században renoválhatták és ezzel kissé el is rontották, az egész tehát meglehetősen zavaros hatást tett a szemlélőre, olyasfélét, mint az egymásra fotografált képek; de mégis meglepetés sóhajával állt meg előtte az ember. S ha azután ez a fehér behízelt szépség kitérte ablakait, egy tudós-otthon könyvvállvány borította falainak előkelő csendjébe engedett bepillantást.

Ez a ház volt a tulajdonságok nélküli férfi otthona.

Ő maga ott állt egyik ablak mögött, s a kert légkörének halványzöld függönyén át szemlélte a barnás színű utcát, s órával a kezében tíz perce számlálta már az autókat, kocsikat, villamosokat s a gyalog-

járók távolságtól megfakult orcáit, mindez élénk kavargással töltötte be szeme recehártyáját. Mérlegelte a mozgatott tömeg gyorsaságát, szögét, eleven erejét, amint a szemet villámgyorsan magukkal rántják, fogva tartják, elengedik, alig mérhető rövidségű idő alatt kényszerítve a figyelmet, hogy szembefeszüljön velük, elszakadjon tőlük, átcsapva a legközelebbire, az után vesse magát, egyszóval pár pillanatnyi fejszámolás után visszacsúsztatva mosolyogva zsebébe az óráját, s megállapította, hogy lehetetlenre vállalkozott. — Ha meg tudná mérni az ember a figyelem szökelléseit, a szemizmok teljesítményét, a lélek ingamozgását, mindazokat az erőkifejtéseket, amiket végre kell hajtania valakinek, hogy az utca folyamában felszínen maradjon — erre gondolt, amikor játékból megpróbálta kiszámítani a lehetetlent —, minden valószínűség szerint olyan nagy szám jönne ki, amelyhez viszonyítva eltörpülne az az erő, amelyre Atlasznak szüksége van, hogy megtámassza a világot, s ezen le lehetne mérni, milyen iszonyú teljesítményeket vitt véghez már olyan valaki is, aki semmit sem csinál.

Mert a tulajdonságok nélküli férfi pillanatnyilag ilyen ember volt. Hát még aki csinál valamit?

Így szólt magához: „Ebből két következtetés vonható le.”

Egy napi dolga után békésen járó polgár izomteljesítménye lényegesen nagyobb, mint azé az atlétáé, aki naponta egyszer roppant súlyt lök ki, ez fiziológiailag igazolt tény. Tehát a kis hétköznapi teljesítmények a maguk társadalmi összegezésében, és ilyen összegezésre való hajlandóságukban, sokkal nagyobb energiával telítik a világot, mint a hőstettek; a hősi teljesítmény egyszerűen olyan parányi, mint a hatalmas illúzióval hegy tetejére helyezett porszem. Ez a gondolat tetstett neki.

De hozzá kell fűzni, korántsem azért, mintha lelkesedett volna a polgári életformáért, ellenkezőleg, azért kedvelte azt csupán, hogy ezzel is gátat vessen egykori hajlamainak, amelyek meglehetősen eltérőek voltak attól. Talán egy nyárspolgár sejtene előre egy borzasztóan új kollektív hangyabolyszerű hősiesség kezdetét? Racionalizált hősiességnek fogják nevezni és el lesznek tőle ragadtatva. Sejtethetné ezt valaki már ma előre? Száz hasonló fontos kérdés várt hasztalan feleletre. Tele volt velük a levegő, égett tőlük a föld a talpunk alatt. Azok, akik nem éltek még abban a korban, el se hiszik majd, hogy már akkor is olyan gyorsan haladt az idő, mint valami hátasteve, nem ma vette ez kezdetét. Csak azt nem sejtette senki, milyen irányban. Arról sem tudott biztosan tájékozódni: mi van fent és lent, mi megy előre s mi visszafelé. „Tehet az ember, amit akar, az erőknek ebben a szövevényében úgysem múlik azon semmi” — állapította meg vállat vonva a tulajdonságok nélküli férfiú. Elfordult az ablaktól, mint akinek megfelelő gyakorlata van már a lemondásban, majdnem úgy, mint a durva érintéstől irtózó beteg; amint azonban keresztülment a szomszédos öltözőszobáján, az ott függő bokszlabda mellett elhaladva, olyan gyors és indulatos ütest mért rá, ami a lemondás e hangulatában és a gyengeség ilyen állapotában éppen nem szokásos.

3.

A tulajdonságok nélküli embernek is van tulajdonságokkal rendelkező atyja.

A tulajdonságok nélküli ember nemrég külföldről hazatérve tulajdonképpen csupán fennhéjásból, s mert irtózott a közönséges lakásoktól, bérelte ki ezt a kastélyt, amely egykor kapukon kívül fekvő nyaraló volt, ez a rendeltetése azonban megszűnt, amikor a nagyváros túlnőtt rajta, s végül pusztá spekulációra tartogatott lakatlan telekszamba ment. Ennek megfelelően csekély volt a bérleti díja, annak költségei azonban, hogy a ház lakható állapotba kerüljön és a kor igényeinek megfelelően, váratlanul nagyon bizonyultak, így olyan kalanddá vált ez, melynek kimenetele arra kényszerítette, hogy atyjához forduljon segítségért, ami egyáltalán nem volt ínyére, mert sokra becsülte a függetlenségét. Harminckét éves volt, édesatyja pedig hatvankilenc.

Az öregúr föl volt háborodva. Tulajdonképpen nem is azért, hogy egyszerűen így megrohanják, ámbátor ettől sem volt éppen elragadtatva, mert utálta a hebehurgyaságot; nem is csupán a rárótt sarc miatt, alapjában véve méltányolta, hogy fia jelét adja annak: a maga ura óhajt lenni, s otthonra vágyik. De olyan épületnek a birtokbavétele, amit, ha kicsinyítő képzővel is, de lehetetlen volt kastélynak nem nevezni, sértette az érzületét, s mint baljóslatú vakmerőség, aggodalommal töltötte el.

Jómaga főnemesi házak házitanítójaként kezdte már mint egyetemi hallgató, s fiatal ügyvégbajtárként folytatta ezt a tevékenységet, és pedig tulajdonképpen anélkül, hogy rászorult volna, mert már az édesatyja is jómódú volt. Akkor élvezte csak igazán ennek a foglalatosságának a gyümölcseit, mikor később egyetemi előadó, majd professzor lett, mert ezeknek a kapcsolatoknak gondos ápolása hozta magával, hogy lassan szűkebb hazája egész feudális nemességének jogtanácsosává léphetett elő, ámbár akkor már igazán nem szorult rá mellékfoglalkozásra. Igen, még akkor sem hagyott fel ezeknek az ifjúkorban szerzett s férfikorban megszilárdított kapcsolatoknak ápolásával, amikor az így gyűjtött vagyon kiállta a versenyt azzal, amit annak idején a rajnai iparmágnás család hozományként fia korán elhalt édesanyjával férjhezmenetele alkalmával adott. Mikor a tulajdonképpeni ügyvédi gyakorlattól visszavonulva, mint köztisztületben álló tudós, már csak alkalmilag vállalt magas tiszteletdíjért szakértői megbízást, változatlanul folytatta a régi pártfogói körével kapcsolatos események sajtókezeléséül végzett könyvelését, legnagyobb pontossággal atyáról fiúra, fiúról unokára, nem eshetett meg kitüntetés, menyegző, születés és névnap anélkül, hogy ne ment volna ebből az alkalomból levél, amelyben a címzettet közös emlékekkel finoman elegyített tiszteletadás ne köszöntötte volna. És éppen ilyen pontosan futottak be ezekre a rövid válaszlevelek, amelyek a kedves barátnak és nagyra becsült tudósnak mondtak köszönetet. Így azután fiának módjában volt megismerni kora ifjúságától fogva a jóformán öntudatlanul és mégis hajszálfinoman ítélő gögnek azt az arisztokratikus képességét, amely oly tökéletesen meg tudja szabni az előzékenység mértékét, s mindig fel-

háborította egy mégiscsak szellemi nemességhez tartozó ember megalázkodása azokkal szemben, akik nem rendelkeznek egyébvel, mint lovakkal, szántókkal és tradíciókkal. Apját azonban nem a számítás tette érzéketlenné ilyesmi iránt; természetes ösztönéből kifolyóan futott meg ily módon fényes pályát s lett nem csupán professzor, az akadémia, valamint tudományos és állami bizottságok tagja, hanem lovag, nemcsak lovagkeresztes, hanem magas rendjelek nagykeresztese is. Ófelsége végül is örökös nemességre emelte a családot, miután őt magát már korábban kinevezte a főrendiház tagjává. Ott azután a kitüntetett a szabadelvű polgári szárnyhoz csatlakozott, amely néha szemben állott a főnemesivel, de jellemző módon nemesi pártfogói közül senki sem vette ezt rossz néven tőle, s még csak nem is csodálkozott rajta; személyében nem láttak soha mást, mint a feltörekvő polgárság képviselőjét. Az öregúr buzgón kivette részét a törvényhozás szakmai munkájából, s ha egy-egy szavazás polgári oldalon találta, a másikon egyáltalán nem éreztek emiatt semmi nehezteletést, inkább csak az volt az érzésük, mintha elmulasztották volna meghívni. A politikában is régi tisztét töltötte csupán be, fölényes és szükség esetén finoman helyesbítő tudását azzal a benyomással párosítva érvényesítette, hogy ennek ellenére tökéletesen meg lehet bízni a hűségében; mint fia megállapította: házitanítóból a felsőház tanítójává lépett elő, anélkül, hogy alapjában meg kellett volna változnia.

Mikor értesült a kastély történetéről, ez az íratlan törvények által szabott és így fokozottan tiszteletben tartandó határ megsértésének tűnt fel előtte, s fiát oly szemrehányásokkal illette, melyek keserűbbek voltak az idők folyamán hozzá intézett minden eddiginél, igen, úgy hangzottak, mint jóslatok, melyek olyan rossz véget jövendőnek, amely ezzel a lépéssel tulajdonképpen kezdetét is vette. Alapéletrzését érte sérelem. Mint legtöbb ember, aki elért az életben valami, önzetlenül, a hasznosnak magának mélyeséges megbecsülésével, őszinte tiszteletet érzett mindaz iránt, ami egyéni jólétét biztosítja, nem azért, mert biztosítja, hanem összhangban és párhuzamosan azzal, hogy biztosítja, elvi okokból. Nagy jelentőségű valami ez: egy nemes fajkutya sem kutyaalázatból, hanem hűségéből és ragaszkodásból keresi meg a helyét az asztal alatt, mit sem törődve az őt érhető rúgásokkal; a hűvösen számító emberek félannyira sem boldogulnak az életben, mint azok a szerencsés alkatúak, akik őszintén mély érzéseket képesek táplálni magukban számukra előnyt jelentő emberek és viszonyok iránt.

4.

Ha van valóságérzék, kell lennie lehetőségérzéknek.

Ha tárt ajtókon simán akarunk átjutni, nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy ezeknek az ajtóknak szilárd keretük van: ez az alapelv, amely szerint az öreg professzor mindenkor eljár, egyszerűen a valóságérzék követelménye. Ha azonban létezik valóságérzék — s ki vonná kétségbe a létjogosultságát —, kell lennie olyasvalaminek is, amit talán lehetőségek iránti érzéknek nevezhetnénk.

Aki ilyesmivel rendelkezik, nem nyilatkozik például ilyesformán: Itt ez meg ez történt, ez fog történni, ennek kell történnie, hanem felveti: Ez esetben ez történhetett volna, ez történhetnék, ennek kellene történnie. S ha valamiről kijelentik neki: ez úgy van, ahogy van, azt gondolja magában: Nono, valószínűleg másként is lehetne. Így a lehetőségérzék egyenesen úgy lehetne meghatározni, mint arra való képességet, hogy valaki el tudja képzelni mindazt, ami éppen lehetne, s nem tekinti fontosabbnak azt, ami van, annál, ami nincs. Könnyű belátni, hogy az ilyen alkotóképeségnek igen figyelemreméltóak lehetnek a következményei; sajnálatos módon hamis látszatként leplezi le azt, ami általános csodálat tárgya, megengedettnek minősíti azt, ami tiltott, vagy egyformán közömbösnek mindkettőt. A lehetőségek embere, mint mondani szokás, feltevések szóttesében él: Ha észreveszik, hogy egy gyermek hajlamos ilyesmire, mindenáron ki akarják verni a fejéből, az ilyeneket fantasztáknak, álmodozóknak, beteges okoskodóknak, okvetetlenkedőknek bélyegzik. Ha dicsérni akarják ezeket a balgákat, idealistáknak nevezik, de ezen nyilvánvalóan csak azt a gyengéjüket értik, hogy nem tudják felfogni a valóságot, vagy hogy fájvirág módra kitérnek előle, azaz a valóságérzéknek azt a hiányát, ami valóban fogyatékoság. A lehetőség azonban nem csupán gyenge idegzetű emberek álmainak birodalma, hanem Isten egyelőre még szunnyadó szándékaié is. Egy csupán lehetséges élmény vagy egy lehetséges igazság pusztán a megvalósultság foka alapján nem ítéhető csekélyebb értékűnek egy valódi élménynél, egy már felfedezett, elismert igazságnál, hanem, legalábbis hívők szemében, van bennük valami nagyon is isteni, tűz, szárnyalás, építőakarát, tudatos optimizmus, amely nem fél a valóságtól, sőt feladatként, felfedezésként bánik vele. Végül is földünk egyáltalán nem öreg még, s minden látszat arra vall, hogy soha nem volt még ilyen áldott állapotban. Ha meg akarjuk kényelmesen különböztetni egymástól a valóságérzékkel és a lehetőségérzékkel rendelkezőket, csak egy bizonyos pénzösszegre kell gondolnunk. Ezer márkában például ugyanannyi lehetőség rejlik, akár van valakinek ezer márkája, akár nincs; az a tény, hogy melyikünk birtokában van, uraságomében, vagy uraságodében, éppúgy nem tesz semmit hozzá, amint egy rózsához vagy egy nőhöz sem tesz hozzá semmit az, hogy kié. A valóságérzék emberei azonban erre azt felelik, igen ám, csak hogy a bolond eldugja harisnyában, aki meg ügyes, az gyümölcsözteti. Amint a nő szépsége is tagadhatatlanul nő, vagy csökken, aszerint, hogy kié. Végeredményben a valóság teremti a lehetőségeket is, s mi sem lenne nagyobb ostobaság, mint ezt tagadni. Ennek ellenére bizonyos összegben vagy egy bizonyos átlagban ugyanazok a folyton ismétlődő lehetőségek állapíthatók meg mindaddig, míg nem jön valaki, akinek szemében nem jelent semmivel sem többet egy valóban létező dolog egy elgondoltnál. Ő adja majd meg csupán az új lehetőségek értelmét, rendeltetését, ő hívja életre azokat.

Az ilyen ember azonban egyáltalán nem egyértelmű valami. Miután eszméi, hacsak nem tiszta agyrétek, nem egyebek, mint még meg nem született valóságok, természetesen neki is van valóságérzéke; de ez a lehető valóságra irányul, és sokkal lassabban segít célhoz, mint az az érzék, amellyel legtöbb ember rendelkezik, a saját gyakorlati lehetőségei iránti érzék. Ő mindjárt az egész erdőt akarja, a többiek a fákat;

s az erdő nehezen meghatározható valami, míg a fák ennyi meg ennyi köbméternyi minőségek. Vagy talán még helyesebben, még találóbban: a közönséges valóságérzékkel rendelkező ember olyan halhoz hasonlít, amely kap a horgon, s nem is veszi észre a fonalat, míg az olyan ember, akinek valóságérzéke lehetőségek iránti érzéknek is nevezhető, fonalat húz a vízen keresztül, anélkül, hogy csak sejtelve is lenne arról, hogy van-e csalétek a végén. A csalétekre harapó élet iránti rendkívüli közönnnyel szemben nála az a veszély fenyeget, hogy teljesen bogaras dolgokat művel. Mint akinek nincs semmi gyakorlati érzéke — mert nemcsak látszik ilyennek, de ilyen is valóban —, az emberekkel való kapcsolataiban állandóan kiszámíthatatlannak és megbízhatatlannak bizonyul, olyasmiket követ el, amik számára? egész mást jelentenek, mint a többieknek, s azonnal napirendre tér bármi fölött, csak össze lehessen foglalni valami rendkívüli eszmében, s hozzá még egyelőre mi sincs távolabb tőle, semmint hogy következetes legyen. Nagyon könnyen előfordulhat nála, hogy egy gaztett, amelynek más szenvedő kárát, az ő szemében egyszerűen szociális üzemi baleset, s nem a gonosztevő a felelős, hanem a társadalmi berendezkedés. Kérdéses azonban, hogy társadalmi szégyenként fogná-e fel a pofont, amit ő kapna, vagy csak legalább annyira személyi hangsúly nélkül, mintha megharapja egy kutya; valószerűleg mindenekelőtt is viszonozza a pofont, s azután az lenne a véleménye, hogy nem kellett volna ezt tennie. Arról nem is beszélve, ha valaki a kedvesét venné el tőle, egyáltalán nem hagyná figyelmen kívül ennek az eseménynek valóságjellegét és nem érezné magát kárpótolva azzal, hogy ezáltal meglepően új élményben részesült. Az ilyen irányú fejlődés egyelőre csupán folyamatban van még s az egyes ember számára éppúgy jelent hátrányt, mint előnyt.

S miután az, hogy bizonyos tulajdonságokkal rendelkezünk, feltételezteti, hogy örömünket leljük abban, hogy léteznek ezek a tulajdonságok, előrelátható, hogyha valaki önmagával szemben sem tanúsít valóságérzéklet, egy szép napon maga előtt is tulajdonságok nélküli embernek tűnik fel.

5.

Ulrich

A tulajdonságok nélküli férfiút, akiről történetünk szól, Ulrichnak hívják — nem nagyon kellemes ugyan olyasvalakit keresztneven szólítani, akit csupán futólagosan ismerünk, de családi nevét, atyjára való tekintettel el kell hallgatnunk —, szóval Ulrich a gyermek- és ifjúkor határmezsgyéjén adta első tanújelét különös gondolkodásmódjának, egy iskolai feladat kidolgozásában, egy olyan iskolai dolgozatban, melynek tárgya a honszeretet eszméje volt. A patriotizmus Ausztriában egész különleges témát jelentett; a német gyerekeket ugyanis egyszerűen arra tanították, hogy nézzék le az osztrák gyerekek háborúit, és azt is közölték velük, hogy a francia gyerekek olyan kiélt kéjencek unokái, akik ezerszámra futamodnak meg, ha egy nagy szakállú német népfőlkelő rájuk támad. S megfelelő szerepcserével, a kívánatos módosításokkal hasonlókat tanultak az ugyancsak gya-

kori győzelmekkel dicsekvő francia, orosz és angol gyermekek. A gyerekek szeret nagyolni, szívesen játszik rabló-pandúrt, nagyon hajlamos arra mindenkor, hogy a saját utcájukból való családot a világ legkiválóbb családjának tartsa. Így tehát a gyerekeket könnyű megnyerni a hazafias eszmék számára. Ausztriában azonban egy kissé mégis bonyolultabb volt ilyen szempontból a helyzet. Mert az osztrákok valamennyi háborújukat győzelmesen fejezték ugyan be, utána azonban mégis többnyire mindig le kellett mondaniuk valamiről. Ez meglehetősen gondolatébresztő hatású, s Ulrich azt fejtegette hazaszeretetről szóló dolgozatában, hogy egy igazi hazafi sose tarthatja hazáját legtekélyesebbnek a világon, s ekkor egy hirtelen felvillanással, amit különösen szépnek talált, ámbátor inkább csak a fénye kápráztatta el, semmint fölfogta volna, mi is rejlik tulajdonképpen jelentése mélyén, hozzákapcsolt egy gyanús tételhez egy másikat is. Nevezetesen azt, hogy valószínűleg Isten is legszívesebben comunctivus potentialis-ban beszél (hic dixerit quisquam: azt mondhatná erre valaki), mert megteremti ugyan a világot, de azt gondolja közben: persze lehetne mindez másképp is. — Maga részéről rendkívül büszke volt erre a mondatra, de úgy látszik nem fejezte ki magát elég világosan, mert nagy botrány lett belőle, majdnem eltávolították az iskolából, s csupán azért nem került sor határozathozatalra, mert nem tudták eldönteni, hogy arcátlan megjegyzését minek minősítsék, nemzetgyalázásnak vagy istenkáromlásnak. A Theresianum Nemesi Akadémia előkelő gimnáziumának növendéke volt akkor, annak az intézménynek, amely az állam legkitűnőbb támaszait szállította, s atyja felbőszülve azon a szegényen, amit a fájától messze esett almája neki okozott, Ulrichot külföldre küldte, egy félreeső kis belga városkában működő intézetbe, amely bölcs kereskedelmi érzékkel olcsó áraival meglehetősen forgalmat bonyolított le félrecsúszott diákokból. Ott azután megtanulta Ulrich, miként szélesítse mások eszményeinek megvetését nemzetközi méretűvé.

Azóta elmúlt tizenhat vagy tizenhét esztendő, úgy, mint ahogyan a felhők futnak az égen. Ulrich nem restellte őket, s büszke sem volt rájuk harminckét éves korában, egyszerűen csodálkozva nézett utánuk. Közben sokfelé megfordult, olykor hazájában is, mindenütt foglalkozott hasznos és haszontalan dologgal egyaránt. Jeleztük már, hogy matematikus volt, erről azonban nem szükséges többet mondanunk, mert minden foglalkozásban, ha nem pénzért űzi az ember, hanem kedvtelésből, elérkezik az a pillanat, amikor úgy tűnik, hogy a semmibe vezetnek az egymást követő évek. S miután az a pillanat meglehetősen elhúzódott, észébe jutott Ulrichnak, hogy a szülőföldnek olyan titokzatos képességet tulajdonítanak, melynél fogva a gondolkodást gyökeressé, sőt tősgyökeressé teszi, letelepedett hát itthon olyan érzéssel, mint a vándor, aki úgy foglal helyet egy padon, mintha örökre helyezkednék el rajta, pedig sejti, hogy hamarosan ismét föl fog kekedni.

Mikor azonban házát fölépítette, miként azt az írás mondja, olyan tapasztalatot szerzett, mint amilyenre elsősorban és főleg számított. Megteremtette magának azt a kényszerű lehetőséget, hogy egy elhanyagolt kis birtokot, gyökeresen újjá alakítva, tetszése szerint rendezhessen be. A stílhű rekonstrukciótól hasonló szempontok teljes figyelmen kívül hagyásáig találhatott itt indokot mindenre a fantáziája:

az asszírtól a kubizmusig, valamennyi stílusra. Melyiket válassza? A modern ember klinikán születik, s a klinikán hal meg: lakásának is olyannak kell hát lennie, mint valami klinikának! Ezt a követelményt a kor egyik vezető műépítészé állította fel, s akadt egy másik reformer, aki a belső berendezésben követelt eltolható falakat, hogy lehetőséget adjon az embernek embertársával való meghitt együttélésre, s megakadályozza, hogy szeparatista módon elzárkózzék előle. Új kor kezdődött éppen (hiszen kezdetét veszi ez minden pillanatban), s új kor új stílust követel. Ulrich szerencséjére a kis kastélyszerű épület három egymásra rétegződött stílussal rendelkezett már, s ez bizonyos mértékig megkötötte a kezét, s nem tehetett eleget minden követelménynek; mégis meglehetősen felfokozta a felelősségérzetét, hogy saját otthont kell berendeznie. Allandóan ott érezte feje fölött a művészeti folyóiratok fenyegető figyelmeztetését: „Mutasd az otthonod, megmondom, ki vagy.” Ezeknek a folyóiratoknak beható tanulmányozása után arra az elhatározásra jutott, hogy személyisége kialakítását mégiscsak szívesebben veszi saját kezébe, hozzáfogott jövendőbeli bútorai saját kezű tervezéséhez. De alighogy megjelent lelki szemei előtt valami dús díszítésű kifejezésforma, azonnal eszébe ötlött, hogy éppúgy megfelelne helyette egy szilárd vékonyságú célszerű technikai megoldás; s ha felvázolt egy szikár erejű vasbetonformát, egy tizenhárom éves leányka márciusi soványságú vonalai jutottak az eszébe, s ahelyett, hogy döntött volna, elkezdett álmodozni. Íme — ilyen számára érdektelen esetben is — jelentkezett az ötleteknek az az ismert összefüggéstelensége, középpont nélküli szétburjánzása, amely oly jellemző korunkra, és annak furcsa aritmetikáját is alkotja, amely a szám-sort önosztódással szaporítva képes századiktól ezredikig vezetni anélkül, hogy közben bármily egységre jutna. Végül teljesen megvalósíthatatlan szobákat gondolt ki: forgathatókat, kaleidoszkópszerű berendezéseket, a lélek átállítására szolgáló készülékeket, s ötletei egyre légből kapottabbakká váltak. Ekkor végre elérkezett arra a pontra, amely mindig is vonzotta. Atyja körülbelül ilyesformán fejezte volna ezt ki: Ha valakit hagynának, hogy azt tegye, amit akar, úgy megzavarodnék, hogy egykettőre beverné a fejét. — Vagy ekként: Aki betölthetné minden óhaját, hamarosan azt sem tudná, mit is kívánjon. Ulrich nagy élvezettel ismételtette ezeket magában, s ezek az öreg igazságok rendkívül újnak tűntek a szemében. Valóban aligha lehet lebecsülni, amit ez a gondolat jelent: az ember akkor képes csak felszínre hozni a benne rejlő értékeket, magatartást, helyállást, hogyha előítéletek, hagyományok, különféle nehézségek kényszere korlátozza lehetőségeiben, terveiben, érzéseiben — mint órültet a kényszerzubzony. Nos a tulajdonságok nélküli férfiú, megtérve hazájába, megtette a következő lépést is, hogy kívülről, külső körülmények által, alakította magát. S mikor megfontolásaiban eljutott erre a pontra, egészen átengedte háza berendezését szállítói zsenijének, abban a szent meggyőződésben, hogy ők azután gondoskodni fognak mindarról, ami a hagyományt, előítéleteket és korlátoltságot illeti. Maga csupán a meglévő régi vonások felfrissítésére szorítkozott, mint amilyenek a kis hall boltívei alatt sötétlő szarvasagancsok, vagy a szalon merev mennyezete, kiegészítette ezt egyébként mindazzal, ami célszerűnek és kényelmesnek mutatkozott.

Mikor aztán kész volt az egész, fejcsóválva kérdezhetette magától: hát ilyen lesz ezután az életem? — Pompás kis palotát vallhatott magáénak. Nem lehetett volna más névvel illetni, mert teljesen olyan volt, mint ahogyan az ilyesmit el szokták képzelni, amilyen egy elnök számára készült elnöki palota — a maguk szakmájában vezetőszeret játszó bútor-, szőnyeg-, berendezőcégek felfogása szerint. Nem hiányzott egyéb, csak hogy felhúzzák ezt az egész elragadó óraművet, s a kocsi-feljárókra fogatok hajtottak volna fel, magas tisztségeket viselő urakkal, előkelő dámákkal, lakájok pattantak volna le a hágsóikról, hogy kissé bizalmatlanul szólítsák meg Ulrichot: „Jóember, hol a gazdája?”

Alig tért haza a holdról, máris megint úgy rendezkedett be, mintha csak ott élne.

6.

Leona, vagy némi távlati eltolódás.

Ha elkészült a ház, asszony is kell bele. Ulrich barátnőjét ez idő tájt Leontine-nak hívták, és dalénekesnő volt egy kis mulatóban: magas volt, karcsú és telt, izgatóan élettelen, és ő a Leona nevet adta neki.

Szemeinek párás sötétje vonta magára a figyelmét, valamint szabályos szép, hosszúkás arcának fájdalmasan szenvedélyes kifejezése és azok az érzelmeteljes dalok, amiket pajzánok helyett énekelt. Ezek az ódivatú kis énekek szerelemről, szenvedésről, hűségről, elhagyatottságról, erdőszongásról és pizstrángcsillogásról szóltak. Leona ott állt teljes nagyságában a kis színpadon, csontja velejéig ható magányban, s egy háziasszony hangján türelmesen énekelt bele a publikumba, s ha közben mégis be-becsúsztak volna kisebb sikamlós szabadosságok a szövegbe, ezek annál kísértetiesebben hatottak, mert ez a leány a szív tragikus és pajzán érzéseit egyforma fáradságosan silabizáló arcjátékkal festette alá. Ulrichot az első pillanattól fogva régi fotográfiáknak vagy német családi képeslapok elavult évfolyamainak szépasszonyaira emlékeztette, s amikor jobban belemélyedt ebbe a női arcba, egy sereg olyan vonást fedezett fel, amely teljesen valószínűtlenül hatott, s mégis belőlük tevődött össze ez az arckifejezés. Természetesen minden korban megtalálható az arcok valamennyi változata; a korizlés azonban mindig kiemel egyet szerencsés szépséggé, a többi arc azután igyekszik ehhez idomulni; néhi, a divat és a frizura segítségével, még csúnyáknak is sikerül ez; csupán azoknak a különleges sikerekre született arcoknak nem, amelyekben elmúlt korok száműzött fejedelmi szépségideáljai nyilatkoznak meg, minden megalkuvás nélkül. Ezek az arcok vándorolnak régi gyönyörök holttetemeiként a szerelmi üzem árnyainak világában. S azoknak a férfiáknak, akik Leona énekétől révülten meredtek a mérhetetlen unalomba és nem tudták, mi is történik velük, egész más érzelmek remegtették meg az orrcimpájukat, mint a tangófrizurás szemtelen kis sanzontündérek láttára. Ekkor elhatározta Ulrich, hogy Leonának fogja hívni, és birtoklása olyan kívánatosnak tűnt a szemében, mint valami szűcs által kitömött orosz-lánbőr.

Miután azonban ismeretségük kezdetét vette, Leona még egy kor-

szerűtlen tulajdonságot fejlesztett ki; iszonyatos mértékben falánk volt, s ez oly bűnös szenvedély, melynek ilyen nagymérvűvé fejlesztése rég kiment a divatból. Eredete szerint nem egyéb volt ez, mint a végre szabadon érvényesülő vágy, ami Leonát szegény gyerekként a drága ingyencfalatok után gyötörte; s most azzal az erővel lépett föl, mint általában az ideálok, ha széttörik végre bilincseiket és magukhoz ragadják a hatalmat. Atyja, úgy látszik, tisztos kispolgár volt, aki mindannyiszor ellátta a baját, ahányszor csak rajtakapta, hogy tisztelőivel sétálgat. Leona azonban nem egyébért tette ezt, csak mivel fölötte szeretett egy kis cukrászda előkertjében üldögelni, és előkelően pillantgatva a járóelőkre, kanalazgatni ott a fagyaltjában. Azt ugyan éppenséggel nem lehetett volna róla állítani, hogy ne lett volna érzéki; de engedelemmel szólván, mint mindenben, ebben is egyenesen lusta volt és munkakerülő. Meglehetősen hosszú időt igényelt, míg terjedelmes testében egy-egy inger eljutott az agyig. Megesett, hogy fényes nappal csak bámult a semmibe, míg éjjel mozdulatlanul meredt tekintete a mennyezet egy pontjára, mintha csak legyet figyelne ott. Éppígy néha a legnagyobb csönd közepette egyszer csak elkezdett kacagni, valami élcen, aminek akkor jött csak rá a csattanójára, pár nappal előbb viszont nyugodt közönnyel hallgatta, mert nem értett belőle semmit. Ezért azután, ha nem volt különösebb oka az ellenkezőjére, kifogástalanul tisztességes is tudott lenni. Hogyan került egyáltalán erre a pályára? Nem lehetett kivenni belőle. Úgy látszik, maga se tudta már pontosan. Annyi azonban bizonyos, hogy a dalénekesnői tevékenységet az élet egyik nélkülözhetetlen elemének tartotta, s ami szépet és dicsót művészetéről és művészeiről valaha is hallott, vele hozta kapcsolatba, úgyhogy teljesen helyesnek, nevelő értékűnek és előkelőnek érezte kilépni esténkint a cigarettafüst-felhő övezte színpadocskára és dalokat előadni ott, melyek megragadó varázsában esze ágába se jutott volna kételkedni. És természetesen emellett egyáltalán nem riadt vissza alkalomadtán, a tisztességes szöveg élénkítésére, némi szabadosságoktól, amint az már elengedhetetlen, de szilárdan meg volt győződve, hogy a császári opera első énekesnője sem tesz másként.

Természetesen, ha mindenáron prostitúciónak akarja valaki nevezni azt, ha az ember nem az egész személyét engedi át pénzért, mint az szokásos, hanem csak a testét, akkor Leona alkalmilag prostitúciót űzött. De ha valaki, mint ő kilenc éven át, tizenhat éves kora óta tisztában van vele, hogy milyen kicsi az a napidíj, amit az utolsó énekes lokálokban fizetnek, számol az öltözködés, mosás költségeivel, a levonásokkal, a tulajdonosok kapzsiságával és önkényeskedéseivel, a vendégek által fogyasztott étel és ital, valamint a szomszédos szállodák szobaszámlái után járó percenttel, s mindezzel naponta foglalkozni kénytelen, veszekedni miattuk, kereskedelmi formában elszámolni mindezt, akkor az, ami a laikusokat mint kicsapongás örvendezteti meg, foglalkozássá válik, amely a legnagyobb mértékben megkívánja a logikát, a szakszerűséget, s az illető szakmára vonatkozó törvények ismeretét. Épp a prostitúció olyan dolog, melynek megítélésében igen nagy különbséget jelent, hogy fölülről vagy alulról nézi az ember.

Ha Leonának teljesen tárgyilagos véleménye alakulhatott is ki kisértés téren, nem volt idegen tőle annak romantikája sem. Csak nála a természet különös szeszélye folytán a fellengző túlzás, a hiúság,

a tékozlás, valamint a büszkeség, gyönyör, irigység, becsvágy s az odaadás érzései — röviden, a személyiség és a társadalmi érvényesülés hajtóerői — nem az úgynevezett szívvel álltak szerves kapcsolatban, hanem a tractus abdominalisszal, az étkezés folyamataival, miként egyébként régebbi korokban rendszerint valóban ez általános volt, a primitíveknél vagy a vége-hossza nélkül lakomázó parasztnál ma is megfigyelhetjük ezt; az előkelőséget, s mindazt, ami az embernek díszére válik, képesek lakomával kifejezni, azokon ezután ünnepélyesen — valamennyi kísérőjelenséget vállalva — túlzabálják magukat. Leona a maga kis tinglitanglijának asztalainál csak kötelességszerűen működött közre, egy állandó gavallér volt az álma, aki kiemeli onnan azáltal, hogy kitartja és lehetővé teszi számára, hogy előkelő tartással előkelő étteremben előkelő étlap előtt ilhessen. Akkor azután legszívesebben egyszerre evett volna valamennyi rendelkezésére álló ételből, s fájdalmas ellentmondással teli elégtételt okozott neki, hogy ugyanakkor tanúságot kellett tennie arról is, hogy tudja hogyan kell választani és válogatott étrendet összeállítani. Csak amikor végre elérkezett a kisebb utóétkekig, engedhette szabadjára a fantáziáját, s ebből azután rendszeren egy fordított sorrendű második vacsora lett. Miután fekete és hatásos mennyiségű italok segítségével helyreállította felvevőképességét, új és új meglepetésekkel szerzett gyönyörteli izgalmat magának, mignem szenvedélye lecsillapodott. Akkor annyira tele volt a teste mindenféle előkelőséggel, hogy éppen hogy csak össze tudta tartani. Lomha tündökléssel jártatta körbe tekintetét, s bár különben nem volt beszédes, ilyen állapotban mégis szívesen fűzött visszatekintő fejtegetéseket azokhoz a drága finomságokhoz, amiket elfogyasztott. Ezeket a kifejezéseket Polmone à la Torlogna, vagy à la Malville alma, úgy vetette oda, ahogy más kiszámított hanyagsággal futólagosan megemlíti, hogy a hasonló nevet viselő herceggel vagy lorddal beszélt.

Mivel a Leonával való nyilvános föllépés nem felelt meg egészen Ulrich izlésének, táplálását rendszeren otthonába tette át, ahol azután szarvasangacs- és stílbutor-körítéssel étkezhetett. Ő azonban úgy érezte, hogy ezáltal megrövidítették a neki járó társadalmi érvényesülésben, s miközben a tulajdonságok nélküli férfiú egy konyhai szállítótól kitellő legkülönlegesebb fogásokkal izgatta magányos kicsapongásra, éppoly méltatlannak érezte a vele való bánásmódot, mint egy asszony, aki rájön, hogy nem a lelkéért szeretik. Szép volt és énekesnő, miért kellett volna hát elbűjnia; esténként tucattal csüngtek rajta sóvár szemmel a férfiak, akik igazat adtak volna ebben neki. Ez az ember meg itt, bár kettesben óhajtott vele lenni, annyira se tudta vinni, hogy azt mondja neki: Jézus Mária, Leona, meghalok a s... edért! És hogy megnyalja a bajszát, ha csak ránéz is, mint azt már lovagjaitól megszokta. Leona megvetette őt egy kisé, bár természetesen hűségesen kitarított mellette, és Ulrich tisztában volt ezzel. Egyébként tudta ő jól, hogy mire kötelezné Leona társasága, de elmúlt már régen az az idő, amikor ilyesmit az ajkára vett, az ajkai fölött bajszot viselt. S ha az ember már nem viszi véghez azt, amire régebben képes volt, lett légyen az még oly nagy ostobaság is, mégiscsak olyasmi ez, mintha szélütés érte volna keze-lábát. Remegtek a szemgolyói, ha barátnőjére nézett, akinek fejébe szállt már az étel és az ital. Le lehetett volna emelni róla óvatosan a szépségét. Annak a hercegnőnek a szépsége

volt az, akit Sheffel Ekkehardja átemel a klastrom küszöbén, a kesztyűjén sólymot tartó várúrnő szépsége, a súlyos hajkoszorús legendák övezte Erzsébet császárnőé, elragadó — olyan emberek számára, akik valamennyien halottak voltak immár. S hogy tüzetesek legyünk, az isteni Júnóra is emlékeztetett, de nem az örök és halhatatlan Júnóra, hanem arra, amit egy elmúlt vagy múltóban lévő korszak júnóinak nevezett. Így hát a lét álma kissé lazán fedte az anyagot. Leona azonban tisztában volt azzal, hogy előkelő meghívásért akkor is tartozik valamivel, ha a vendéglátó házigazda nem kíván semmit, nem elég csak megbámultatni magát; amint képes volt tehát reá, felállt, s elkezdett kissé szenvtelenül ugyan, de mégis megfelelő hangerővel énekelni. Barátjának úgy tűntek ezek az esték, mint valami kitépott lap, mindenféle ötletek és gondolatok tarkítják, és mégis mintha be lenne balzsamozva, mint mindaz, amit összefüggéseiből kitéptek, az örök modularitás zsarnoki kényszere tölti el, az élőképek borzongató varázsa, mintha altatót kapott volna az élet, s most ott áll mereven magába zárva éles körvonalakkal, s egészében mégis oly iszonyatosan értelmetlenül.

7.

Gyengélkedő állapotában Ulrich új kedvest vonz magához.

Egyik napon Ulrich reggel jött haza, éjszaka csúnyán elintézték. Öltönye cafatokban lógott róla, hideg borogatást kellett rakni a fejére, úgy össze volt verve; hiányzott az órája és tárcája. Nem tudta, hogy az a három férfi rabolta-e ki, akikkel összekapott, vagy egy csendes emberbarát emelte-e el az alatt a rövid idő alatt, míg eszméletlenül hevert a járdán. Ágyba feküdt, s miközben kimerült tagjai újra a takaró védőburkában érezhették magukat, felidézte magában még egyszer a kalandot.

Hirtelen három fej jelent meg előtte; egyik férfit sűrűn kissé a késő esti néptelen utcán, mert szórakozottan elgondolkozott és másutt járt az esze. De ezek az arcok már eleve be voltak állítódva arra, hogy dühbe guruljanak, már dültan jelentek meg a lámpa fénykörében. S ő akkor hibát követett el. Azonnal hátra kellett volna ugrania, mintha megijedt volna és a hátával erőteljes lökést adni annak a fickónak, aki mögéje lépett, vagy esetleg könyökkel jól hasba vágni, s ugyanabban a pillanatban igyekezni, hogy eltűnjön, mert három erőteljes férfival nincs mit kezdeni. Ehelyett egy másodpercig tétovázott. Igen, az életkor, a maga harminckét esztendeje; verekedéshez, szerelemhez ebben a korban már hosszabb időre van szükség. Nem akarta elhinni, hogy ez a három arc, amely egyszerre csak gyűlölettel, megvetéssel rámeredt az éjszakában, csupán a pénzére pályázna. Átengedte magát annak az érzésnek, hogy összegyűlt gyűlöletük öltött testet vele szemben; s miközben már záporozott a szitok, örömet szerzett neki az a feltevés, hogy talán nem is útonállóak ezek, hanem olyan polgárok, mint jómaga, csak ittasak egy kissé, megszabadultak gátlásaiktól, s fennakadva tovasuhanó alakján rázúdították mindazt a gyűlöletet, amely készen vár mindenkiben, mint légkörben a zivatar. Számára

sem volt ismeretlen ez az érzés. Szerfelett sokan érzik manapság, hogy sajnálatos ellentétben állnak ugyancsak szerfelett sok más emberrel. A kultúra egyik alapvonása, hogy az ember azokkal szemben, akik nem tartoznak a közvetlen életköréhez, mélységesen bizalmatlan; nemcsak a germán tartja teljesen érthetetlen és alacsonyabb rendű lénynek a zsidót, de egy futballjátékos is annak tartja azt, aki zongorán játszik. Végül is a dolgokat csak a körvonalaik teszik azzá, amik, a határaik, s így bizonyos mértékig az, hogy ellenségeskedik a környezetével; pápa nélkül nem lett volna Luther, pogányok nélkül pápa, ezért egyáltalán nem lehet egyszerűen elutasítani azt a gondolatot, hogy legelőszöbben akkor támaszkodunk embertársainkra, ha idegenkedünk tőlük. Természetesen nem gondolta ezt ilyen alaposan végig, de mindenestre jól érezte ennek az atmoszférikus, bizonytalan elidegenedésnek azt az állapotát, amellyel korunkban telítve van a levegő, s ha ez azután három, később újra, örökre eltűnő, ismeretlenben összegyűlik, hogy lecsapjon harsogva, mint a villám, ez szinte már megkönnyebbülés. Mindazonáltal, mintha mégis kissé kelletlenül többet elmélkedett volna, így szemben három csavargóval. Ugyanis az első, aki nekiugrott, visszahőkölt ugyan, sikerült megelőznie egy állkapcsára mért csapással, a másodikat azonban, akit ezután villámgyorsan ártalmatlanná kellett volna tennie, már csak horzsolta az ökle, mert közben egy nehéz tárggyal hátulról reá mért ütés szinte szétzúzta a fejét. Térdre rogyott, erre lefógták, még egyszer fölemelkedett, a testnek azzal a szinten természetellenes megvilágosodásával, amely rendszeren követni szokta az első összeomlást, belevágott az idegen testek zűrzavarába, de azután az egyre súlyosodó öklök letaglózták.

Miután így megállapítást nyert, mi volt az a hiba, amit elkövetett, s ez sportszerűnek bizonyult, olyasformának, mint ahogyan előfordul, hogy kelletlenül rövidebbet ugrik az ember, Ulrich, akinek még mindig kitűnőek voltak az idegei, nyugodtan elaludt, élvezve az öntudatvesztésnek ugyanazt a spirális lebegését, amit tudata háttérében átélt már egyszer, amikor leütötték.

Mikor felébredt, meggyőződött róla, hogy sérülései nem komolyak, s újra átgondolta az átélteket. Egy verekedés mindig rossz utóíz hagy maga után, azt mondhatnánk, az elsietett bizalmaskodás kellemetlen érzését; függetlenül attól, hogy ő volt a megtámadott, Ulrichnak is az volt az érzése, hogy nem viselkedett illően. De hát mihez is illően? Azoknak az utcáknak közvetlen közelében, ahol minden háromszáz lépésre rendőr áll, a legcsekélyebb kihágást is megtorolja, olyan utcák fekszenek, amelyek olyan erőt és bátorságot követelnek, mint az őserdő. Az emberiség gyárt bibliát és fegyvereket, termel tuberkulóvizt és tuberkulint, demokratikus a királyokkal és a nemességgel szemben; templomokat épít és a templomokkal szemben viszont egyetemeket; kaszárnyává alakítja át a kolostorokat, a kaszárnyákba meg tábori lelkészeket oszt be, természetes szokás, hogy csirkefogók kezébe is szállít ólommal töltött gumicsöveket, hogy embertársaik testét tönkrevérjék, s amikor a sorsára hagyott testtel így elbántak, dunyhát bocsát a rendelkezésére, mint amilyen ebben a pillanatban Ulrichot is övezi, mintha csupa odaadó tisztelettel és tapintattal lenne telve. Az ellentmondások ismert esete ez, s az élet következetlenségeinek és tökéletlenségének a folyománya. Rendszerint sóhajtozni vagy nevetni szo-

kás rajta. Nem így Ulrich. Gyűlölte az étellel szemben tanúsított magatartásban a lemondásnak és majomszeretetnek ezt a keverékét, amely belenyugszik annak ellentmondásaiba és félmegoldásaiba, mint a vénkisasszony-nagynéni fiatal unokaöccse kilengéseibe.

De ki sem ugrott azért tüstént az ágyából, mert kiderült, hogy a benne való elidőzéssel tulajdonképpen az emberi viszonylatok rendezetlenségéből hűz hasznot; bizonyos értelemben ugyanis csak sietős lelkiismeret-megnyugtatás az ügy rovására, rövidzárlat, szökés előle a magánéletbe, ha az ember saját személyét illetően kitér a rossz elől, és a jót cselekszi, ahelyett, hogy az egész rendbe hozására törekednék. Igen, kedve ellenére szerzett tapasztalata nyomán egyenesen úgy tünt fel Ulrichnak, hogy átkozottul keveset érne, ha egyik helyen a fegyvereket, másikon a királyokat letennék, s ha kis vagy nagy haladás révén csökkenne a butaság és gonoszság; mert a visszasságok és gonoszságok mértéke azonnal újra megtelik, mintha a világ egyik lába mindig visszacsúszna, ha a másik kissé előretolódik. Ennek az okait, a titkos gépezetet kellene megismerni! Ez természetesen összehasonlíthatatlanul fontosabb lenne, mint elavult elvek alapján jó embernek lenni, mindennél fogva azután Ulrich inkább vonzódott erkölcsi téréz, a vezérkari szolgálathoz, semmint a jó cselekedetek mindennapi hősiességéhez.

Felidézte most magában még egyszer éjszakai kalandja folytatódását, mert miután a balul sikerült verekedés után megint magához tért, bérkocsi állt meg a gyalogjáró közelében, a kocsi megkísérelte, hogy vállánál fogva fölsegítse a sebesült idegent, s egy hölgy hajolt föléje angyali arckifejezéssel. A mély öntudatlanságból eszmélésnek ezekben az első pillanataiban olyannak lát az ember mindent, mint a gyermekkönyvek világában; mikor ez a kábulat hamarosan helyet engedett a valóságnak, egy érte szorgoskodó asszony jelenléte lehelt Ulrichra oly kábítóan és frissítően, mint a kölni, úgyhogy tüstént tudta, hogy nem történhetett komolyabb baja; megkísérelt illendően talpra állni. Ez ugyan nem ment olyan gyorsan, mint ahogyan szeretne volna, úgyhogy a hölgy aggódva ajánlotta föl, hogy készségesen elviszik haza, ahol elsősegélyben részesülhet. Ulrich azt kérte, hogy vigyék haza, s miután valóban látszott, hogy nem tért még teljesen magához, magatehetetlen, a hölgy teljesítette is a kívánságát. A kocsi-ban azután gyorsan magára talált. Anyai test melege, a segítőkész idealizmus finom párafelhője vette körül, s ebben a langyos légkörben képződni kezdtek a kétely és az aggodalom apró jégkristályai, vajon nem volt-e ez a cselekedet kissé meggondolatlan; ő pedig férfivá vált újra, s a levegőt a hóhullás puhaságával telítették meg. Elbeszélte, mit élt át, s a szép asszony, aki csak valamivel volt fiatalabb, mint ő, tehát úgy harminc körül lehetett, megbotránkozva rótta meg az emberek durvaságát, s Ulrichot rettenetesen sajnálta. Ő erre természetesen mentegetve kezdte magyarázni a történeteket, az oldalán ülő anyáskodó szépségnek, annak nem kis meglepetésére: hogy nem szabad a siker alapján megítélni az ilyen harci élményeket. Varázsuk valójában abban rejlik, hogy alig észlelhető jelek alapján kell, egyszerre sokféle erőteljes és mégis egymáshoz legpontosabban kapcsolódó mozdulatot véghezvinni, mégpedig a lehető legrövidebb idő alatt, oly gyorsasággal, melyre különben a mindennapi polgári életben sose kény-

szerülnénk, a nélkül, hogy módunk lenne a tudatos irányításukra. Sőt ellenkezőleg, mint azzal minden sportember tökéletesen tisztában van, pár nappal verseny előtt egyenesen be kell szüntetni a tréninget, éppen azért, hogy az izmok és idegek megtarthassák az utolsó megbeszélést, anélkül, hogy az akarat, a tudatos szándék jelen lennének, s esetleg beleszólnának. A tett pillanatában mindig is így van ez, magyarázta Ulrich: az izmok, idegek együtt pattannak talpra, együtt harcolnak az énnel; a test egészét azonban, a lelket, az akaratot és az egész polgárjogilag környezettel szemben elhatárolt fő- és öszszemélyiséget úgy ragadják csupán magukkal, a hátuk tetején, mint Európát a bika, s ha nem így küzdünk, ha szerencsétlen módon behatol a megfontolás legkisebb fénysugara is ebbe a sötétségbe, akkor rendszerint balul üt ki a vállalkozás. — Ulrich egészen belelovalta magát a beszédbe. Ez az élmény — állapította most meg — úgy véli, a tudatos személyiség teljes félretolásának, áttörésének ez az élménye — lényegében rokon azokkal a már veszendőbe ment ősi élményekkel, amelyek valamennyi vallás misztikusai előtt annyira ismereteseek, s eszerint így bizonyos mértékben az emberiség örök igényeinek egyik korszerű pótléka, s ha még oly gyatra pótlék is, mégiscsak az. S így az ökölvívás, vagy más hasonló sportágak, amelyek ezt átgondolt rendszerbe foglalják, olyanok, mint egyfajta teológia, ha nem is lehet megkövetelni, hogy ezt már ma általánosan belássák.

Ulrich többek között abból a hiú óhajból fordult ily élénk lendülettel útitársnője felé, hogy elfeledtesse vele, milyen siralmas állapotban talált rá. Az azután ilyen körülmények között nem egykönnyen tudta megállapítani, hogy komolyan beszél-e vagy csak gúnyolódik. Mindenesetre alapjában véve teljesen természetesnek tűnhetett föl előtte, hogy Ulrich a teológiát a sporttal kísérte megvilágítani, ami talán azért is érdekes volt, mert a sport korszerű valami, míg a teológia olyasmi, amiről szinte semmit se tud már az ember, bár még mindig sok a templom. De akárhogy áll is a dolog, állapította meg, egy bizonyos, hogy a szerencsés véletlen jóvoltából igen szellemes embert mentett meg, mindazonáltal közben mindenesetre az a kérdés .s fölmerült benne, nem kapott-e az illető agyrázkódást.

Ulrich, aki most már szeretett volna valami értelmeset is mondani, fölhasználta az alkalmat, hogy mellesleg arra is utaljon, hogy igen, a szerelem is a vallásos és veszélyes élmények közé tartozik, mert kiemeli az embert az értelem karjaiból, és valóban feneketlen mélység fölötti lebegés állapotába juttatja.

Igen — válaszolta a hölgy — de a sport mégiscsak nagyon durva.

Ez bizonyos — sietett ráhagyni Ulrich — a sport nyers. Azt mondaná az ember: a finoman eloszló általános gyűlölködés vezetődik le a küzdő sportolóban. Természetesen ennek az ellenkezőjét szokták hirdetni, hogy a sport egyesít, bajtársaiságra nevel, s ehhez hasonlíkat. De lényegében ez csupán azt bizonyítja, hogy vadság és szerelem sincsenek távolabb egymástól, mint egy nagy néma tarka madár egyik szárnya a másiktól.

A hangsúlyt a szárnyakra s a nagy néma madárra helyezte — tulajdonképpen olyan gondolat, amelynek nincs is igazán értelme, de kicsit telítve van azzal a roppant érzékenységgel, amellyel az élet a maga mérhetetlen kedvében versengve vetélkedő valamennyi ellen-

tétet egyszerre elégíti ki, észrevette, hogy szomszédnője egyetlen szót sem ért az egészből, a puha hóésés azonban, amit a kocsiiban árasztott, mégis sűrűbbé vált. Ekkor egyenesen szembefordulva vele megkérdezte: talán idegenkedik attól, hogy ilyen testi természetű kérdésekről beszéljen? Valóban kelleténél jobban divatba jött a test fejlesztése, s van ebben valami félelmetes, mert a szigorú edzésen átment test túlsúlyra jut, s olyan biztosan — minden kérdezősködés nélkül felel minden ingerre, a maga automatikusan begyakorolt mozdulataival, hogy a tulajdonos számára nem marad egyéb hátra, mint hogy kellemetlen érzéssel nézzen utána, mint szokik meg a jelleme teste egynémely porcikájával.

Minden jel arra mutatott, hogy ez a kérdés az ifjú hölgyet valóban mélyen érintette, csak a szavak egészen izgalomba hozták, lélegzete meggyorsult, s óvatosan elhúzódott kissé. Úgy látszik, mozgásba jött az előbb leírthoz hasonló mechanizmus: mély lélegzés, a bőr elpirulása, szívdobogás s valószínűleg más egyéb is. De épp ekkor a kocsi megállt Ulrich lakása előtt. Csak a címét kérdezhetette még meg a megmentőjének, hogy leróhassa majd vele szemben köszönetét, de legnagyobb csodálkozására ez a kegy nem jutott osztályrészéül. Tehát a fekete kovácsoltvas kapu egy meglehetősen elámult idegen után csapódott be. Feltehetően azután még sötétben szöktek a magasba a villanylámpák fényében egy óspark fái, ablak gyúlt ki, s egy budoárszerű kis kastélyépület alacsony szárnyai tárultak ki a rövidre nyírt, smaragdszerű pázsit fölött, láthatóvá vált valami a képekkel s a tarka könyvsorokkal borított falakból, s az elvált útitársat váratlanul szép életforma fogadta magába.

Így történt hát a dolog, s mialatt Ulrich elgondolkozott azon, milyen kellemetlen lett volna, ha idejét megint szerelmi kalandokra kell tékoznia, amikkel régen torkig volt már, egy hölgyet jelentettek, aki nem akarta magát megnevezni, s aki mélyen lefátyolozva lépett a szobába. Ő volt, személyesen, aki sem nevét, sem címét nem volt hajlandó elárulni, de így romantikus részvét ürügyén, annak örvén, hogy apolni akarja, önszántából folytatta a kalandot.

Két héttel később Bonadea tizennégy napja a szeretője volt már.

Baránszky Jób László fordítása